

ils emploient à cet effet d'autres moyens. Les codes de procédure pénale limitent les droits de défense dans la procédure préalable et tiennent un certain temps l'inculpé dans l'incertitude sur les preuves qui le chargent, ce qui peut faciliter aux organes de procédure pénale d'obtenir l'aveu.

L'aveu n'a pas l'avantage sur les autres moyens de preuve, mais on le vérifie et on le juge comme toute autre preuve. L'aveu ne doit pas être surestimé. Au contraire, il doit être jugé d'une façon plus critique et avec une attention plus grande que tout autre moyen de preuve, vu qu'il provient de la personne la plus intéressée au résultat de la procédure pénale.

Le Code de procédure pénale yougoslave assure le statut de l'inculpé en sa qualité de partie en procédure, mais l'application même du Code a certains défauts. En ce qui concerne l'aveu de l'inculpé, on remarque que certains organes de procédure pénale cherchent à obtenir l'aveu par tous les moyens licites en lui donnant la valeur de la meilleure preuve et du motif du jugement.

ТЕШКА ПОРЕМЕЋЕНОСТ БРАЧНИХ ОДНОСА КАО БРАКОРАЗВОДНИ УЗРОК

(Чл. 56 Основног закона о браку)

Према чл. 56, ст. 1, Основног закона о браку (даље ОЗБ), сваки брачни друг може тражити развод брака ако су услед несагласности нарави, трајног неспоразума, неуклоњивог непријатељства или из ма ког другог узрока брачни односи толико поремећени да је заједнички живот постао неподношљив. Предња одредба садржи два правила. Прво правило односи се на питање: који су услови потребни за постојање бракоразводног узрока из чл. 56 ОЗБ. Друго правило решава питање: који брачни друг има право тражити развод по овом члану. У овом раду биће изложена нека спорна питања из правне теорије и судске праксе која су у вези са првим правилом. О другом правилу овде неће бити речи.

1. *Природа бракоразводног узрока из чл. 56, ст. 1, ОЗБ.* — У правној теорији спорно је шта су узроци по овом члану. Питање се своди на следеће: да ли су по чл. 56 узроци за развод: *несагласност нарави, трајни неспоразум, неуклоњиво непријатељство и многобројни други* који доводе до одређене, законом предвиђене последице, или је *једини узрок за развод управо та последица* која се изражава у идеји да је брачна заједница толико поремећена да је заједнички живот постао неподношљив. Питање се дакле своди на то да ли су узроци по чл. 56 индивидуализовани или су без значаја, те се брак може развести и када не постоји никакав видљиви узрок за развод већ само законом утврђена последица.

Према једном мишљењу, разлог за развод по овом члану не долази од узрока односно чињеница већ од последице. Извесне чињенице су тако тешке да се разумно може претпоставити да ће доћи до развода. То су прељуба, рађење о глави и сви други посебни бракоразводни узроци. Међутим, незгода је у томе што постоји велики број чињеница које закон није предвидео а које под одређеним условима могу исто тако да доведу до

оправданог основа за развод. Има случајева где је та чињеница видљива и може се утврдити али има случајева где никакве одређене чињенице нису изазвале поремећеност или је узрок релативно незнатан према насталој последици. Сем тога, има узрока који су дубоко скривени у људској природи и за које брачни другови нису криви. Они могу такође да доведу до развода. То су: разлика карактера, разлике у васпитању, образовању, различито социјално порекло, разлике у годинама и слично. Према томе, по чл. 56 узрок је без значаја; значајна је само последица која се састоји у тешкој поремећености и неподношљивости брачне заједнице. Ово мишљење са изванредном сугестивношћу заступа проф. М. Константиновић (1). Њему је близак и став проф. Б. Ајзнера (2).

Сви остали писци заступају мишљење које се знатно разликује од предњег. Према проф. М. Беговићу, код чл. 56 треба утврдити узрок или узроке који су довели до поремећених односа и последицу, тј. да је наступио највећи степен поремећености тако да је заједнички живот постао неподношљив (3). Проф. А. Прокоп сматра да, иако узроци по чл. 56 нису појединачно набројани, они у сваком конкретном случају постоје, одређени су и морају се доказати. Последица се, напротив, може само посредно доказивати, тј. о њој се може само закључивати (4). Др. А. Задор сматра да је суд дужан да утврди, поред последице, и узрок за развод у сваком конкретном случају (пијанство, нерад и др.). Ако таквих конкретних чињеница нема, тешко ће се извести закључак о неподношљивости до поремећености. Сама судска пракса, према писцу, увела је велики број тих конкретних узрока (5). Слично мишљење заступа и О. Путник: потребно је утврдити конкретну чињеницу односно конкретне чињенице које указују да су брачни односи странака тешко поремећени (6). Најзад, о овом питању се изјашњавао и др. З. Крижанић. Он сматра да се морају у сваком конкретном случају утврђивати и узроци. Узрок и последицу треба по својој вредности потпуно изједначити. Узроци се дакле морају утврђивати јер то захтева и чл. 78 ОЗБ, а и сам чл. 56 (израз у чл. 56: „из ма ког узрока“ писац тако тумачи као да он има у виду одређене, конкретне узроке). Тврђење да постоји неки самостални узрок за развод брака због „тешке поремећености“ или „неподношљивости“ није исправно. То су само последице одређених узрока који се морају у поступку утврдити. Овакав закључак, према писцу, произилази и из чл. 56, ст. 2, реч. II, ОЗБ јер се неће дозволити развод иако неподношљивост постоји ако је сам тужилац скривио узрок. Писац ипак не пориче да се оба схватања у крајњој линији поклапају јер доводе до истих резултата. Битна разлика ипак постоји: у диспозитиву пресуде морају бити наведени и конкретни узроци (7).

(1) Др. М. Константиновић: Развод брака због тешке поремећености брачних односа, „Народни правник“, Београд, 1949, бр. 2—3, с. 61—69.

(2) Др. Б. Ајзнер: Породично право, Загреб, 1950, с. 93.

(3) Др. М. Беговић: Породично право, Београд, 1959, с. 93.

(4) Др. А. Прокоп: Коментар Основном закону о браку, Загреб, 1952, с. 138 и 140.

(5) Др. А. Задор: Нека питања у вези чл. 56 ОЗБ, „Гласник адвокатске коморе АПВ“, Нови Сад, 1956, бр. 9, с. 1—9.

(6) О. Путник: О бракоразводним узроцима из чл. 56 и 59 ОЗБ, „Гласник адвокатске коморе АПВ“, 1956, бр. 8, с. 1—10.

(7) Др. З. Крижанић: О узроцима за развод брака, „Наша законитост“, Загреб, 1951, бр. 1, с. 68—72.

Сматрамо да не постоји битна разлика између ова два схватања, што је уосталом уочио и др. Крижанић. Сви писци се слажу да је по чл. 56 потребно утврдити да ли је наступила последица коју закон тражи, а то је довољно да оба схватања сасвим приближи. Суштина чл. 56 састоји се управо у његовој измењеној улози: место узрока овде се мора доказати последица. По томе се он и разликује од „посебних“, „одређених“ узрока. То пак не значи да ће судија морати да потпуно изостави утврђивање „конкретних“ узрока који су довели до одређене последице. Узрок и последица представљају јединствене елементе закона каузалитета, те се ова два појма не могу издвајати. Они представљају две стране једног истог појма. Несумњиво је да између њих постоји дубока повезаност. Међутим, док је у случају прељубе и других „посебних“ узрока сам узрок довољан да доведе до развода, дакле, он увек стоји у првом плану а последица се по самом закону претпоставља, овде је случај потпуно обрнут: тежиште је на доказивању последице а сам узрок је потиснут у позадину. То је теже разумети у случају оних узрока где је сама материјална чињеница опипљива (полна немоћ једног супруга, хомосексуализам и слично), али је много очигледније при узроцима који се не могу лако уочити, тј. који су дубоко скривени у самој природи брачних другова. Французи су овај узрок назвали „несагласност нарави“ (*incompatibilité d'humeur*), чиме су најприближније описали његову психолошку основу. Најчешће се он своди на стање психичке и полне неподударности, иако нема никаквих других објашњења и оправдања за потпуну разривеност брака (8). У том случају тешко је говорити о неком одређеном узроку и о његовом одређивању. Очигледно је да се овде узрок растапа у безброј инцидентних догађаја који изоловано не могу представљати одређене узроке и који тек заједно узети дају потпуну слику о поремећености брачних односа. Сви они се са више или мање успеха могу само уопштено описати ширим формулацијама, као што то и чини чл. 56, подводећи све ове ситне узроке под најтипичније манифестације, као што су „несагласност нарави“, „трајни непоразум“ и „неуклоњиво непријатељство“. Оно што се често означава као узрок, на пример, раздражљива или свађалачка природа једног или оба супруга, опијање, непажња, полна равнодушност и слично, у ствари су манифестације још дубљих узрока који остају често прикривени иза видљивих поступака супруга. Зато је тешко прихватити мишљење да се у сваком случају мора утврдити и узрок за развод. Најчешће ће се утврђивати његове спољне манифестације — понашање супруга — а не и сам узрок. У том смислу је неоправдано тврђење др. Крижанића и других да се у изреци пресуде морају навести и конкретни узроци за развод, сем ако се под тим не мисли (што уосталом судови и чине) да се унесе један од случајева које предвиђа чл. 56, чиме само питање није решено јер ни ови узроци нису „одређени“, „конкретни“ већ уопштени. У разлозима пресуде суд ће сва-

(8) Веома сликовито описао је такво стање познати француски песник Sully Prudhomme у својој песми Сломљена ваза: „Али и најмања повреда разједајући кристал свакога дана, невидљивим и сигурним ходом полако је учинила своје. Свежа вода из ње је кап по кап ишчезла, исушио се сок из цвећа, нико још о томе ништа не зна, немојте је додиривати, она је сломљена. Тако често руку коју волимо убије срце додиривајући га; срце се потом распада само од себе, цвет његове љубави умире. Она осећа да њена рана фина и дубока и увек невидљива за очи света расте и плаче сасвим тихо: она је сломљена, не дирајте у њу“.

како изнети и „конкретне“ узроке (конкретне манифестације које су довеле до поремећености — у сваком спору оне су различите) али они не улазе у појам бракоразводног узрока и нису подобни за правоснажност. Из тога даље излази закључак да у споровима за развод по чл. 56 нема места приговорима *res iudicata*, што је и судска пракса прихватила, сем ако се развод не тражи поново по потпуно истом чињеничном и правном основу као у претходном спору. Када би и сам узрок био саставни део изреке пресуде, могућност истицања овог приговора наметала би се сама по себи, као што је то у случају „одређених“ узрока. То још једном показује да сам узрок не игра овде пресудну улогу већ последица. Може се догодити да чак исте чињенице на којима је била заснована претходна тужба, а које у том тренутку нису довеле до поремећености, касније произведу трајне последице и да брак буде разведен на основу њих.

Према томе, не одричући сваки значај „конкретним“ узроцима који се по самој природи ствари морају утврђивати у сваком спору, сматрамо да узрок и последица у случају чл. 56 немају подједнак значај: тежиште је на последици. Израз „из ма ког узрока“ треба схватити у смислу „из било ког другог узрока“ а не „из одређеног узрока“; чл. 56, ст. 2, исто тако не даје основа за друкчије тумачење: према чл. 407 ЗПП кривица за развод ће се утврђивати само на захтев брачног друга, односно брачних другова; то даље значи да закон не поставља као правило утврђивање да ли је узрок скривљен а самим тим и који је конкретни узрок. Истина, то питање је било раније спорно, сада је међутим изрично регулисано. Дакле, у сплету узрока и последице из чл. 56 претежно место припада последици; по томе се овај узрок разликује од свих других у Зак. о браку предвиђених.

Питања која намеће чл. 56 овим се не исцрпљују. Пошто је питање начелне природе о односу узрока и последице рашчишћено, потребно је извршити анализу најчешћих „конкретних“ узрока које помиње правна теорија и судска пракса, с једне, и анализу последице, с друге стране. У првом случају реч је само о најчешћим облицима испољавања извесних чињеница које се подводе у пракси под чл. 56 а не о самосталним узроцима у оквиру овог члана, како се то понекад схвата. У другом случају, предмет анализе биће нека спорна питања о односу поремећености и неподношљивости, као двема последицама које предвиђа чл. 56 ОЗБ.

2. *Најчешћи конкретни узроци по чл. 56 ОЗБ.* — Правна теорија покушала је да изврши класификацију свих могућих узрока по овом члану. Поред већ наведених узрока у чл. 56, ст. 1, истичу се и многи други који би се могли разврстати на следећи начин: (а) узроци из чл. 57 до 63, ако им недостаје неки елемент да би се могао применити неки од тих чланова (осуда на казну мању од три године, обична увреда, излечива душевна болест), или због којих се не може тражити развод (оправдана сумња у прељубу, покушај прељубе), или ако је дело опрштено или тужба застарела (опрштај у случају тешких увреда, прељубе; ако је протекао рок за тужбу због прељубе а дошло је до тешке поремећености у браку); (б) узрок за поништење брака може се претворити у бракоразводни узрок (у случају заблуде и принуде ако је протекао предвиђени рок а дошло је до тешке поремећености брачних односа); (в) узроци полне природе (полно неслагање,

импотенција, хомосексуализам и др.); (г) узроци здравствене природе (неизлечиво заразно обољење, физичке мане које ометају нормалну заједницу); (д) узроци моралне природе (раскашан живот који још не значи нечастан живот, опијање и др.); (ђ) узроци економске природе (расипништво, занемаривање издржавања); (е) дуг одвојен живот и др. (9).

Најчешћи случајеви „конкретних“ бракоразводних узрока у пракси судова су следећи: сталне свађе међу брачним друговима (10); велика разлика у годинама није сама за себе бракоразводни узрок али може да доведе до трајног неспоразума (11); неслагање једног брачног друга са родбином другог (12); међутим, има и супротних одлука: неслагање жене са маћехом и братом мужа није довољан разлог за развод по чл. 56 (13); ако се жена претерано дружи са мушким лицем које није пријатељ њеног мужа (14); религиозност ако је довела до поремећаја брачних односа (15); намерни побачај (16); стална љубоморна сумњичења, тешка вређања, свађе и туче (17); тешка физичка болест настала или опажена по закључењу брака (физичка мана или тешка болест која је постојала у време закључења брака не сматрају се бракоразводним узроком, ако је супруг за њих знао) (18); опијање супруга (19); полна равнодушност (20); неспособност жене да рађа децу (21); саможивост, ситничарска природа и особењаштво једног супруга (22); разлика у нарави, која се оснива на етичким, моралним, културним, расним, верским, националним, васпитним, етичко-моралним и социјалним назорима и погледима, а која је постојала и пре брака није бракоразводни узрок ако је изазвала коју грубост као „рефлексну појаву моменталне живчане раздражености“ (23). Са овом одлуком можемо се сложити са великим резервама: у случају да је дошло до поремећености брачне заједнице ови узроци у ствари представљају основну идеју чл. 56. Као конкретни узроци по чл. 56 помињу се још: једностран мржња (24); прећуткивање жене да је пре брака имала односе са мушкарцима, одбијање једног брачног друга да има децу и др.

Остаје чињеница да су несагласност нарави, трајни неспоразум и неуклоњиво непријатељство основни бракоразводни узроци по чл. 56. Сви „узроци“ који се помињу у правној теорији и судској пракси садрже се у већој или мањој мери у њима, јер једни према другим стоје у односу конкретног према апстрактном, одређеног према неодређеном, посебног према општем. У том смислу ови други узроци се *по вредности делимично*

(9) Др. А. Прокоп: н. д., с. 138—140.

(10) Пресуда Врховног суда БиХ, Гз 659/55, Збирка судских одлука, књ. I, св. 1, 1956, одл. 80.

(11) Пресуда Врховног суда НРС, Гз 914/49, Збирка одлука врховних судова... 1945—1952, одл. 190.

(12) Пресуда Врховног суда НРХ, Гз 452/53, „Наша законитост“, 1953, с. 572.

(13) Пресуда Врховног суда БиХ, Гз 260/56, Збирка судских одлука, књ. I, св. II, 1956, с. 85, одл. 645.

(14) Пресуда Врховног суда НРС, Гз 688/52, према А. Задор: н. д., с. 2.

(15) Врховни суд НРС, Гз 932/52.

(16) Врховни суд НР БиХ, Гз 403/47, према М. Веговићу: н. д., с. 93.

(17) Врховни суд НРС, Гз 201/53.

(18) Врховни суд НРХ Гз 600/48, и Гз 651/48, према Б. Ајзнеру: н. д., с. 96.

(19) Врховни суд НРС, Гз 201/53.

(20) Врховни суд БиХ, Жв 186/47.

(21) Врховни суд НРС, Гз 588/53.

(22) Врховни суд БиХ, Жв 276/47.

(23) Одлука Врховног суда НРХ, Г.Н. 205/47.

(24) Врховни суд НРХ од 17-IX-1946, „Народни правник“, 1948, бр. 1, с. 81.

приближавају последици. То се може видети и из кратке анализе ових узрока. Несагласност нарави означава трајно стање неподударности мисли, идеја и поступака брачних другова, а то ће рећи трајно неслагање у низу мањих и већих питања која стварају несклад и раздор у браку. Сам израз указује на стање које се не може отклонити и које латентно подрива брак. Ипак, свака несагласност нарави не мора да доведе до развода. Ова околност удаљава наведени узрок, од последице: несагласност нарави биће бракоразводни узрок само ако је наступила тешка поремећеност брачних односа. Трајни неспоразум у још већој мери означава стање које се по значају приближава последици. Неспоразум је увек последица нечега: или несагласности нарави или различитих погледа на свет и односе у друштву и породици. Он се јавља и као последица сваке неслоге у браку без обзира на бракоразводни узрок. Стога се оправдано поставља питање да ли њему уопште има места и да ли је неспоразум нешто што се само по себи разуме те се не мора и не може доказивати. У том случају би тежиште било на конкретним чињеницама које су довеле до неспоразума и оне би се морале утврђивати а не „трајни неспоразум“. Заиста, сувише општа формулација овог узрока приближава га више последици, поготову што законодавац инсистира на идеји да није релевантан сваки неспоразум већ само онај који је трајне природе. Неки писци због тога овај узрок из чл. 56 сматрају сувишним (25). Најзад, *неуклоњиво непријатељство* означава највећи степен разривености брачне заједнице која је *неотклоњива* и која се нормално испољава у најгрубљим поступцима брачних другова: у међусобним обрачунавањима, свађама, увредама, тучама, у изражавању презира за личност и поступке брачног друга, у понижавању, омаловажавању и слично. Сам узрок је толико тежак (ако се уопште може говорити о непријатељству као узроку) да је сувишно инсистирати на још некој последици.

Дакле, узроци који су наведени у чл. 56, ст. 1, ОЗБ нису најсрећније одабрани (сем несагласности нарави) и не одражавају довољно прецизно основну идеју на којој се заснива чл. 56. Ниједан од ових узрока нема самосталан значај пошто је тежиште на последици а примери које закон наводи такве су природе односно тежине да замагљују значај последице. То је вероватно основни разлог који је довео до различитих и често супротних тумачења природе бракоразводног узрока из чл. 56 у теорији и пракси, а нарочито до различитих схватања о односу и значају узрока и последице. У том смислу, у чл. 56 није уопште неопходно набрајати узроке јер он може сасвим да опстане и без њих. Довољно је навести само последицу, као што је то учињено у правима источноевропских земаља и послатном праву СР Немачке и Аустрије.

3. *Последица по чл. 56 ОЗБ.* — Зак. о браку у чл. 56 предвиђа две последице: (а) тешку поремећеност брачних односа и (б) неподношљиви заједнички живот. Прва се означава као *објективна*, друга као *субјективна* последица. О њиховом међусобном односу постоје различита схватања код правних писаца. Неки сматрају да обе последице имају потпуно самосталан значај и да морају постојати упоредо. Ако недостаје једна од њих, развод се не може добити. Тако, супрузи могу субјективно сматрати да је за њих

(25) У том смислу и А. Прокоп: н. д., с. 139.

заједнички живот постао неподношљив, али такав брак објективно не мора бити поремећен. Потребно је да постоји и објективно тешка поремећеност. Обрнуто, брачни другови могу годинама одржавати брак који је потпуно разорен; друштво нема право да такав брак раскида против воље супруга; тек када се један супруг одлучи да га раскине, то ће бити доказ да је првом елементу додан и неопходан други елемент — неподношљивост. Ово је схватање које заступају професори М. Константинови и М. Беговић, а којима је блиско схватање професора Б. Ајзнера и А. Прокоп. (26).

Према другом схватању, субјективна последица је само функција објективне. Она је само степен, мера утврђивања тежине поремећености. У ствари, постоји само једна последица — објективна: поремећеност брачних односа која није обична последица већ квалификована, или према једној дефиницији „квалификовано поремећење брачних односа“. Степен поремећености подобан да доведе до развода утврдио је сâм чл. 56: поремећеност у тој мери да је заједнички живот супруга постао неподношљив. Према томе, нема поремећености ако нема неподношљивост; *a contrario*, ако неподношљивост постоји то је доказ за поремећеност (27). Разрађујући ову идеју, др. А. Задор поставља питање: да ли неподношљивост треба да постоји само за тужиоца или је неопходно да постоји за оба супруга. Писац истиче да је судска пракса подељена: неки судови сматрају да „интересовање“ једног супруга да се брачна заједница поново успостави представља довољан основ за становиште да брачни живот за тог супруга није неподношљив. Међутим, у неким одлукама врховни судови су заузели супротан став. Тако, у одлуци Врх. суда НР Хрватске, Гз 883/52, каже се: „Члан 56 ОЗБ узима као узрок развода толики поремећај брачних односа да је заједнички живот постао неподношљив. При томе, не прави се разлика постоји ли та неподношљивост за оба брачна друга или само за једног, а по природи ствари с обзиром на институт брака, у којем мора сваки брачни друг вршити равноправно своје обавезе, без двојбе је довољно, да је заједнички живот немогућ и само за једног од брачних другова“. Исту мисао изражава и Одлука Врх. суда НР Србије, Гз 688/52. Писац сматра да је становиште изражено у овим одлукама блиско реалном схватању потреба живота и примењено са озвесном опрезношћу није у супротности са чл. 2 ОЗБ. Ово мишљење у крајњој линији води ка отклањању начела кривике при примени чл. 56 али помоћу конструкције која се не може одржати.

Које је мишљење тачније? У крајњој линији оба схватања доводе до истих резултата, било да се субјективна последица — неподношљивост — схвата као самостални елемент последице, било само као степен одређивања објективне последице — поремећености. Према томе, и у случају „квалификованог поремећаја брачних односа“ суд мора да води рачуна и о поремећености и о неподношљивости. Неке разлике ипак постоје: у првом случају суд мора детаљно и независно да утврди и једну и другу последицу; у другом случају би се могао извести закључак, који је извео А. Задор, да се објективна последица може претпоставити кад је несумњиво

(26) Видети: М. Константиновић: н. д., с. 64; М. Беговић: н. д., с. 93 и 94; А. Прокоп: н. д., с. 141; Б. Ајзнер: н. д., с. 93.

(27) Видети: З. Крижанић: н. д., с. 67; А. Задор: н. д., с. 7—9; О. Путник: н. д., с. 3—4.

утврђена субјективна последица, ма и на страни само једног супруга. Ма како то парадоксално изгледало, резултат другог схватања је управо обрнут од основне идеје од које су пошли његове присталице: иако тврде да постоји само једна, истина квалификована последица (објективна), тежиште је на другој (субјективној) последици, односно на квалификованости. Тиме воља супруга потпуно измиче контроли суда, поготову што је субјективно стање супруга врло тешко одредити и контролисати. Схватајући опасност од оваквог начина посматрања последице, проф. А. Прокоп зато инсистира на идеји да није релевантна свака поремећеност која чини заједнички живот неподношљивим већ само *објективно тежа поремећеност која изазива неподношљивост* (28).

Додајмо на крају и наше мишљење о односу објективне и субјективне последице. Субјективну последицу сматрамо сувишном јер уноси врло несигурне елементе у оцену оправданости развода по чл. 56. Она заиста представља плеоназам јер је сасвим довољна и сама објективна последица. То се лако може уочити из анализе једне и друге.

Поремећеност брачних односа је такво стање у брачним односима које објективном посматрачу показује да је заједница изгубила своју друштвену сврху. Поремећеност значи разривеност и објективну неодрживост једног брака. Истина, свака поремећеност није иста по интензитету: она може бити незнатна а може бити и тако тешка да представља опасност за децу и саме брачне другове. Закон, наравно, узима у обзир само тешку поремећеност под условом да је трајне природе. Пролазна или повремена поремећеност, па чак и кад је теже природе, није основ за успешно тражење развода по чл. 56. Потребно је, дакле, да постоји такво стање које суду као органу јавног мњења несумњиво показује да брак нема основа свог постојања јер не испуњава свој морални и друштвени циљ.

Посебно је питање помоћу којих критеријума се може утврђивати тешка поремећеност. Постоје два начина: (а) Један начин примењен је у праву Швајцарске, Француске, Турске и неких других земаља. Овде се поремећеност цени тако што се утврђује и неподношљивост, тј. не само у којој је мери заједница постала поремећена већ и неподношљива за супруге. Овај систем представља комбинацију објективне и субјективне последице. Слично је и у нашем праву. Недостатак оваквог начина регулисања овог питања већ је давно уочен; (б) Други начин се састоји у потпуном објективизирању последице. Елемент неподношљивости не узима се уопште у обзир већ се оправданост развода процењује само са становишта да ли је он објективно *друштвено оправдан* (СР Немачка, Аустрија) односно да ли је *неопходан* (СССР и остале источноевропске земље). Овај други начин више би одговарао природи бракоразводног узрока из чл. 56 а био би у складу и са скорашњим позитивним тенденцијама у упоредном праву у овој области. *De lege ferenda* треба се одлучити на уклањање субјективне последице јер је сувишна и непотребна. Штетност од њеног задржавања може се уочити и из анализе појма „неподношљивост“.

Неподношљивост је субјективна оцена односа и стања у браку од стране једног или оба брачна друга; она, другим речима, представља личну

оцену једног брачног друга о поремећености брачне заједнице. Да ли је та лична оцена увек адекватна стварном, објективном стању поремећености? Сматрамо да она у већини случајева то није. Субјективно стање брачних другова зависи од многобројних фактора. У првом реду од уобичајених односа између њих, од степена образовања, од саме природе брачних другова, од економске зависности једног супруга, од материјалних, станбених и других услова. Најзад, поставља се питање: шта је меродавно за оцену неподношљивости заједничког живота — изјаве супруга или оцена суда. Свакако да би то представљало велику противречност самог појма „неподношљивости“ кад би субјективно стање оцењивао суд. Његова улога се своди на оцену „поремећености“, а оцена неподношљивости припада странкама. Кад у спору за развод по чл. 56 један супруг тражи развод а други се противи, сасвим је сигурно да оба супруга немају подједнаку оцену неподношљивости. За супруга који тражи развод морало би се претпоставити да је њему брачна заједница неподношљива јер у противном не би тражио развод. Обрнуто, супруг који се противи разводу, то чини зато што му заједница није неподношљива. Из чега се онда изводи закључак да је заједнички живот супруга неподношљив? Свакако из поремећености. Кад суд одбије да разведе брак, он неће моћи да каже да то чини зато што сматра да за тужиоца заједница није неподношљива већ зато што заједница објективно није тешко поремећена. Најзад, кад усваја тужбени захтев и разводи брак, иако туженик тврди да му заједница није неподношљива, суд неће моћи да тврди да је заједница ипак за њега неподношљива јер би то била противречност, већ ће рећи да је заједница објективно тешко поремећена. Правило је да је заједница неподношљива увек само за тужиоца а не и за туженика, чим се он противи разводу. Ако би суд морао дословно да поштује одредбу чл. 56 ОЗБ, он би морао да увек одбије да разведе брак кад се томе противи туженик. Све, дакле, указује да је субјективна последица сувишна и да само доводи до нерешивих проблема.

Према томе, највише би одговарао природи овог бракоразводног узрока следећи текст чл. 56, ст. 1, ОЗБ: „Сваки брачни друг може тражити развод брака ако су брачни односи толико поремећени да је развод друштвено оправдан“. Закон би на тај начин доследно и јасно ставио акценат на друштвену заштиту брака у складу са чл. 2 ОЗБ и још више би се у овој материји приближио социолошкој концепцији брака.

Др. Марко Младеновић

RÉSUMÉ

*Trouble grave dans les rapports conjugaux comme cause de divorce
(Art. 56 de la loi fondamentale en matière de mariage)*

Dans l'article on traite quelques questions litigieuses de la théorie et de la pratique judiciaire se rapportant aux conditions nécessaires à l'existence d'une cause de divorce de l'art. 56 de la loi fondamentale en matière de mariage. Trois questions suivantes étaient l'objet particulier de discussion: a) quelles sont les causes selon l'art. 56 de la loi fondamentale en matière de mariage

et si ces causes sont individualisées; b) quel est le rapport entre la cause et la conséquence; c) quel est le rapport réciproque entre les deux conséquences prévues par cet article: trouble grave dans les rapports conjugaux et l'impossibilité de supporter la vie commune. L'auteur relève son attitude sur toutes les questions. Il considère que les causes selon l'art. 56 ne sont pas individualisées et qu'elles ne peuvent pas être individualisées vu un grand nombre de causes possibles dont la loi ne cite généralement que trois (en exemple): incompatibilité d'humeur, désaccord durable, hostilité inéluctable. Il est vrai que dans les décisions judiciaires ainsi que dans la théorie on fait mention de quelques causes les plus fréquentes: impuissance sexuelle, vie séparée de longue durée, différence d'âge, indifférence sexuelle, haine unilatérale etc., mais ces faits n'ont pas l'importance des causes indépendantes. En parlant du rapport entre la cause et la conséquence, l'auteur considère que le point essentiel y est sur la conséquence et non pas sur la cause, et c'est ce qui la distingue de toutes les autres causes de divorce. La cause, cependant, n'a pas perdu toute son importance, elle n'est que reléguée à l'arrière plan, si bien que le mariage peut être dissous sans qu'il y ait une cause de divorce évidente. L'art. 56 prévoit deux conséquences: trouble et intolérance. L'auteur considère que la conséquence subjective (intolérance) représente un pléonasme et qu'elle est de trop. Il n'y a que le tribunal qui puisse sûrement constater un trouble dans les rapports conjugaux, surtout lorsque le défendeur s'oppose au divorce. Quand le juge se refuse à dissoudre le mariage, il ne peut pas dire qu'il procède ainsi parce que la communauté est supportable aussi pour le demandeur — ce serait une contradiction — mais qu'elle n'est pas objectivement en trouble grave. Et inversement, quand le défendeur ne consent pas à ce que le mariage soit dissous, le tribunal ne peut pas prétendre qu'elle est insupportable pour lui aussi (s'il accepte la demande en divorce). C'est pourquoi il ne faudrait de lege ferenda prendre en considération que la conséquence objective: trouble grave dans les rapports conjugaux.

УГОВОР О КООПЕРАЦИЈИ У ПОЉОПРИВРЕДИ

— Појам и особине —

I. Увод. — Друштвене и економске промене у нашој земљи настале у процесу социјалистичке изградње одразиле су се на посебан начин у пољопривреди. Промењена је својинска и социјална структура на нашем селу. Настала су два посебна али ипак узајамно повезана сектора својине. Друштвени, социјалистички и приватни. Примена савремене агротехнике на крупним социјалистичким газдинствима дала је изванредне резултате. То ипак није било довољно. Приватни сектор са својим огромним обрадивим површинама и великом живом производном снагом је јако заостајао. Ово заостајање давало је опште обележје читавом развиту наше пољопривреде и у знатној мери кочило иначе успешан развој индустрије и других привредних грана.

За даље унапређење пољопривредне производње и за успостављање нових социјалистичких односа на нашем селу било је неопходно да се савремени начин производње прошири и на обрадивим површинама ван социјалистичког сектора. Требало је наћи неко решење како да се јаче и складније развију производне снаге и могућности пољопривреде у целини.